

თანაზომიერების პრინციპის თეორიული და პრაქტიკული ასპექტები (ქართული და გერმანული სამართლის მიხედვით)

გიორგი ხაზალია

გრიგოლ რობაქიძის სახელობის უნივერსიტეტი, დოქტორანტი
giorgi.khazalia20@gruni.edu.ge

რეზიუმე. თანაზომიერების პრინციპი სახელისუფლებო საქმიანობას მკაცრ კონსტიტუციურ სამართლებრივ ჩარჩოებში აქცევს და ამით ხელს უწყობს ადამიანის ძირითადი უფლებების და სახელმწიფოს მიერ დასახული საჯარო ლეგიტიმური მიზნების ადეკვატურ დაბალანსებას. საქართველოს კონსტიტუციის მოქმედ რედაქციაში, კერძოდ 34-ე მუხლის მე-3 პუნქტში ექსპლიციტურად მითითებულია, რომ ადამიანის ძირითადი უფლების შეზღუდვა უნდა შეესაბამებოდეს იმ ლეგიტიმური მიზნის მნიშვნელობას, რომლის მიღწევასაც იგი ემსახურება. თანაზომიერების პრინციპის დოგმატიკა და პრაქტიკა მე-20 საუკუნის 50-იანი წლებიდან გერმანულ სამართალში განვითარდა და გავრცელდა კონტინენტალურ ევროპულ სამართლის სისტემაში. აქტუალური მდგომარეობით, საკონსტიტუციო სასამართლოები თანაზომიერების პრინციპს, უნივერსალურ კონსტიტუციურ პრინციპად მიიჩნევენ და დადგენილი პრაქტიკით ძირითადი უფლების შეზღუდვის გამართლებულობას მის საფუძველზე აფასებენ. ამასთან, არ არსებობს ერთმნიშვნელოვანი და დოქტრინალური დისკუსიებისგან დაცლილი მიდგომა თანაზომიერების პრინციპის ცალკეულ კომპონენტებთან მიმართებით, განსაკუთრებით თუ სად გადის ზღვარი საკანონმდებლო მიხედულების ფარგლებსა და თანაზომიერების კონსტიტუციურ მოთხოვნას შორის. თანაზომიერების პრინციპის პრაქტიკაში სათანადო არტიკულაცია უმნიშვნელოვანესი მონაპოვარია, თუმცა აუცილებელია მისი დოგმატური ბუნების ადეკვატურად გააზრება, რათა თავიდან იქნეს აცილებული ცალკეული თეორიული თუ პრაქტიკული წინააღმდეგობა ამ საკითხთან დაკავშირებით.

საკვანძო სიტყვები: თანაზომიერების პრინციპი, ლეგიტიმური მიზანი, გამოსადეგობა, აუცილებლობა, პროპორციულობა ვიწრო გაგებით

შესავალი

მაშინ, როდესაც დემოკრატიულად ლეგიტიმირებული კანონმდებელი საპარლამენტო უფლებამოსილების განხორციელების ფარგლებში ზღუდავს ადამიანის კონსტიტუციურ უფლებებს და თავისუფლებებს, იგი შებოჭილია აღნიშნული განახორციელოს კონსტიტუციური წესრიგით დადგენილი სტანდარტების მხედველობაში მიღებით. ხსენებული კონსტიტუციური წესრიგის უმნიშვნელოვანეს ასპექტს წარმოადგენს თანაზომიერების პრინციპი. ამ კონტექსტში იგი მნიშვნელობას იძენს იმ თვალსაზრისით, რომ სახელმწიფომ თავისი მიზნები საკუთარ მოქალაქეებთან თანაზომიერ დამოკიდებულებაში უნდა დასახოს (16, 13). შესაბამისად, თანაზომიერების პრინციპი ადამიანის უფლებათა შეზღუდვის მართლზომიერების შეფასების კონსტიტუციური

კრიტერიუმია (1, 22-23). იგი, როგორც კონსტიტუციურ უფლებაში ჩარევის ობიექტური საზომი, გამოიყენება როგორც თავისუფლების ასევე თანასწორობის უფლებებში სახელმწიფოს მხრიდან ინტერვენციის დროს. გამომდინარე აქედან, თანაზომიერების პრინციპი არის უმნიშვნელოვანესი გარანტია ნორმის კონსტიტუციურობის სწორად შესაფასებლად და მას დოქტრინალურთან ერთად დიდი პრაქტიკული მნიშვნელობა გააჩნია. საქართველოს საკონსტიტუციო სასამართლომ ჯერ კიდევ 2006 წელს საკუთარი პრაქტიკით დაადგინა თანაზომიერების პრინციპის კონსტიტუციური რანგი და აღნიშნა, რომ „თანაზომიერების პრინციპი სამართლებრივი სახელმწიფოს იდეიდან მომდინარეობს, მისი ძირითადი დატვირთვა არის ადამიანის უფლებების შეზღუდვისას სახელმწიფოს ფარგლების განსაზღვრა, უზრუნველყოფს თავისუფლებისა და მისი შეზღუდვის ერთგვარ გაწონასწორებულ, თანაზომიერ დამოკიდებულებას და კრძალავს ადამიანის უფლებების იმაზე მეტად შეზღუდვას, რაც აუცილებელია დემოკრატიულ საზოგადოებაში“ (17, 13).

წინამდებარე სტატიის მიზანია გამოკვეთოს თანაზომიერების უნივერსალური პრინციპის შემადგენელი თითოეული კომპონენტი, გაიაზროს იგი ქართული და უცხოური დოქტრინალური, თუ კონსტიტუციური მართლმსაჯულების გაანალიზების საფუძველზე. გარდა ამისა, სტატიაში ასევე განხილულია თანაზომიერების პრინციპის და მასთან დაკავშირებული პრაქტიკის კრიტიკა, ხოლო დასკვნის სახით კი შემოთავაზებულია მიმოხილული საკითხების შეჯამება და ავტორისეული ხედვა განსახილველ თემატიკასთან დაკავშირებით.

1. თანაზომიერების პრინციპის ისტორიული განვითარება გერმანიის ფედერაციულ რესპუბლიკაში

აღსანიშნავია, რომ გერმანიის ფედერალურმა საკონსტიტუციო სასამართლომ თანაზომიერების პრინციპის ოთხეტაპიანი ტესტი პირველად ჯერ კიდევ 1968 წელს ჩამოაყალიბა (22, 133). თუმცა, როგორც შეფასების ზოგად მასშტაბს, მას კონსტიტუციურ-სამართლებრივი პრაქტიკა იქამდეც იცნობდა. უფრო ადრინდელ გადაწყვეტილებებში პროპორციულობის მოთხოვნას სასამართლო ადგენდა სამართლებრივი სახელმწიფოს პრინციპიდან გამომდინარე, იმგვარად რომ არ შედიოდა პროპორციულობის პრინციპით მოცული კომპონენტების დეტალურ ანალიზში. გერმანიის ფედერაციულ რესპუბლიკაში, სახელმწიფოებრიობის განვითარების საწყის ეტაპზე კონსტიტუციურ-სამართლებრივ დოქტრინასა და პრაქტიკაში ტერმინ „თანაზომიერებას“ უფრო ვიწრო მნიშვნელობა ჰქონდა ვიდრე დღეს. პროპორციულობის ან გადაჭარბების აკრძალვის ცნებები უკვე გვხვდება ვაიმარის რესპუბლიკისა და გერმანიის იმპერიის სამართალში, მაგრამ ისინი, როგორც წესი, გულისხმობენ მხოლოდ ინტერვენციის გაგრძელების აკრძალვას, თუ ლეგიტიმური მიზანი მიღწეულია და არ არსებობს ღონისძიების გაგრძელების ობიექტური აუცილებლობა. თუმცა, სამართლის განვითარების ამ ეტაპზე ჯერ კიდევ უცნობი იყო პროპორციულობის მეოთხე და ყველაზე მნიშვნელოვანი კომპონენტი -

ვიწრო პროპორციულობის კონტექსტში ურთიერთდაპირისპირებულ ინტერესთა დაბალანსება (9, 146).

აღსანიშნავია, რომ ვაიმარის რესპუბლიკის კონსტიტუციურ-სამართლებრივ პრაქტიკაში პროპორციულობის პრინციპს კონსტიტუციური რანგი არ ენიჭებოდა. მიუხედავად ამისა, იურიდიულ დოქტრინაში ცალკეული ავტორები სახელისუფლებო მოქმედების თანაზომიერებას ზეპოზიტიურ პრინციპად მიიჩნევდნენ. ჯერ კიდევ 1895 წელს ცნობილი გერმანელი მეცნიერი *ოტო მეიერი* მიუთითებდა: „ბუნებრივი სამართლის საფუძვლები მოითხოვს, რომ აღმასრულებელი ხელისუფლების, განსაკუთრებით საპოლიციო მოქმედებები თანაზომიერების მოთხოვნებს ეფუძნებოდეს“. ჯერ კიდევ მე-19 საუკუნეში გერმანელი მეცნიერები „აიძულებდნენ“ პოლიციას „მათი ზომების ადეკვატურობისა და მიზანშეწონილობისკენ“.

იურიდიული დოქტრინა საპოლიციო სამართალში ავითარებდა შეხედულებას, რომ პოლიციელებს, თანაზომიერების პრინციპიდან გამომდინარე, არ ჰქონდათ ირაციონალური მოქმედების უფლება, რაც, სხვა საკითხებთან ერთად, მაშინ იჩენს თავს, როდესაც მიღწეული შედეგის მნიშვნელობა და სარგებელი არაპროპორციულია გამოყენებული ღონისძიების მიმართ (12, 89). ამ პერიოდისთვის თანაზომიერების მოთხოვნა, როგორც დამოუკიდებელი სამართლებრივი პოსტულატი არ არსებობდა და იგი სამართლებრივი სახელმწიფოს ფესვებიდან წარმოშობილ პრინციპად მიიჩნეოდა. ასევე ადრეულ გერმანულ კონსტიტუციონალიზმს თუ მივიღებთ მხედველობაში, ლანდების ძირითად კანონში არსად არ იყო ძირითადი უფლებები თანაზომიერების პრინციპთან ორგანულად დაკავშირებული. ეს უფლებები დიფუზური მნიშვნელობით დარჩნენ და ამ პერიოდისთვის თანაზომიერების კონცეფციაზე სამეცნიერო თუ პრაქტიკული დისკუსიები არ მიმდინარეობდა.

თანაზომიერების პრინციპის დოქტრინალური და პრაქტიკული ჩარჩოების დახვეწა და განვითარება გერმანიის ფედერაციულ რესპუბლიკაში 1950-იანი წლებიდან იწყება, მას შემდეგ რაც მიღებული იქნა ახალი კონსტიტუცია და შეიქმნა ფედერალური საკონსტიტუციო სასამართლო. სწორედ ამ პერიოდიდან ხდება ამ პრინციპის რეცეფცია კონტინენტალური ევროპის სამართლის ქვეყნებში, მათ შორის საქართველოში.

2. თანაზომიერების პრინციპის შემადგენელი კომპონენტები

2.1. ლეგიტიმური მიზანი

თანამედროვე კონსტიტუციურ-სამართლებრივ დოქტრინასა და პრაქტიკაში შეთანხმებულ მოცემულობას წარმოადგენს ის ფაქტი, რომ უფლების შემზღვეველი ნორმის კონსტიტუციურობის შეფასებისას გადამწყვეტი მნიშვნელობა აქვს უფლების შეზღვევის ლეგიტიმური მიზნის არსებობას. საქართველოს საკონსტიტუციო სასამართლოს პრაქტიკის თანახმად „სადავო აქტების შეფასებისას, პირველ რიგში, უნდა გაირკვეს ის მიზანი, რომელიც ამოძრავებდა კანონმდებელს მათი მიღებისას. თანაზომიერების პრინციპის გამოყენებით შეიძლება შეფასდეს კანონმდებლის მხოლოდ

ლეგიტიმური მიზნის მიღწევის საშუალებათა კონსტიტუციურობა“ (18, 17). ამასთან, „კონკრეტული ლეგიტიმური საჯარო მიზნის არარსებობის პირობებში უფლებაში ჩარევა მისი შემდგომი შეფასების გარეშე, თავისთავად არაპროპორციულია“ (19, 17). ის, თუ რა მიზანს მისდევს კანონმდებელი გამოყენებული საშუალებით უნდა განისაზღვროს ყოველი, კონკრეტული საკანონმდებლო მოწესრიგების გრამატიკული, ისტორიული თუ ტელეოლოგიური ინტერპრეტაციის საფუძველზე (8, 617).

მას შემდეგ, რაც ზემოხსენებული განმარტების დასაშვები მეთოდების გამოყენებით დადგინდება კანონმდებლის მიზანი, მეორე ეტაპად უნდა შემოწმდეს, რამდენად არის ხსენებული მიზანი, თავის მხრივ ლეგიტიმური (11, 289). ამ თვალსაზრისით უნდა აღინიშნოს, რომ კანონმდებელს მიზნის ლეგიტიმურობასთან დაკავშირებით მიხედულების ფართო ასპარეზი გააჩნია (23, 106). თუმცა, ეს არ ნიშნავს კანონმდებლის მოქმედების ამოვარდნას კონსტიტუციური ჩარჩოებიდან, ვინაიდან ლეგიტიმური მიზნის განსაზღვრის ნაწილში საკანონმდებლო ორგანო შეზღუდულია კონსტიტუციით დადგენილი წესრიგით. ამასთან, ლეგიტიმური საჯარო მიზნები შესაძლებელია და არა სავალდებულო, რომ გამომდინარეობდნენ თავად კონსტიტუციიდან (3, 19).

ზოგადად, როგორც ქართული ასევე განვითარებული ქვეყნების კონსტიტუციური მართლმსაჯულების ანალიზიდან დგინდება, რომ ლეგიტიმური მიზნის დადგენისას კანონმდებელი ფართო დისკრეციით სარგებლობს. შესაბამისად, თითქმის არ ხდება ამ ეტაპზე ნორმის არაკონსტიტუციურად ცნობა თანაზომიერების შემდგომი ელემენტების შემოწმების გარეშე. ეს ძირითადად განპირობებულია იმ ფაქტორით, რომ ზოგადად სახელმწიფოს პოლიტიკის სფეროს განეკუთვნება საზოგადოებრივი ურთიერთობის კონკრეტულ სფეროში მოსაწესრიგებელი ურთიერთობის იდენტიფიცირება და შესაბამისი სამოქმედო მიზნის დასახვა. აღნიშნული სტანდარტი მოქმედებს, მათ შორის ისეთ სფეროებშიც, სადაც ხელისუფლება ყველაზე უფრო მძიმედ ერევა ადამიანის უფლებებსა და თავისუფლებებში. ერთ-ერთ საქმეზე საკონსტიტუციო სასამართლომ მიუთითა, რომ ზოგადად, „სახელმწიფოს პოლიტიკის სფეროა, რომელი ქმედების კრიმინალიზაციას მოახდენს და როგორ სასჯელს დააწესებს კონკრეტული ქმედების ჩადენისთვის, რადგან სწორედ ხელისუფლებას უნდა ჰქონდეს ეფექტური შესაძლებლობა, ებრძოდოს კონკრეტული ქმედებებიდან მომდინარე საფრთხეებს და მათი სიმძიმის, სერიოზულობის გათვალისწინებით მოახდინოს მათი კრიმინალიზება, ამასთან, შეარჩიოს პასუხისმგებლობის ის ზომა, რომელიც საკმარისი და ეფექტური იქნება ქმედებიდან მომდინარე საფრთხეებთან საბრძოლველად“ (20, 37).

პრაქტიკაში არცთუ მცირეა შემთხვევები, როდესაც კანონმდებელი არეგულირებს ისეთ სფეროებს, რომელთან დაკავშირებითაც საკმარისი გამოცდილება ჯერ კიდევ არ არის დაგროვილი. ეს განსაკუთრებით გამოჩნდა კოვიდ პანდემიის პირობებში. ასეთ დროს, კანონმდებელს გააჩნია შეფასების და პროგნოზირების ფართო არეალი ლეგიტიმური მიზნის დასახვის თვალსაზრისით. თუმცა, აქაც მოქმედებს აშკარად არაგონივრულობის სტანდარტი. კერძოდ, თუ თვალშისაცემია, რომ დასახული ლეგიტიმური მიზანი

იმთავითვე არაგონივრულია, მაშინ შეუძლებელია იგი ქმნიდეს საკანონმდებლო ზომისთვის შესაბამის საფუძველს (24, 1216).

2.2. გამოსადეგობა

ბუნებრივია, ლეგიტიმური მიზნის იდენტიფიცირება თავისთავად თვითკმარი საფუძველი ვერ იქნება ადამიანის უფლებებში ჩარევის გასამართლებლად. ამ თვალსაზრისით, აუცილებელია, რომ შერჩეული რეგულაცია იყოს გამოსადეგი დასახული ლეგიტიმური მიზნის მისაღწევად. უფლების შემზღუდავი ღონისძიება მიზნის მიღწევის გამოსადეგი საშუალება უნდა იყოს. გერმანიის ფედერალური საკონსტიტუციო სასამართლოს პრაქტიკით, გამოყენებული ღონისძიება მაშინ აკმაყოფილებს გამოსადეგობის კონსტიტუციურ კრიტერიუმს თუ მისი პრაქტიკაში ოპერირებით ზოგადად შესაძლებელია დასახული მიზნის მიღწევა (25, 308). ამასთან, უნდა არსებობდეს უშუალო და რეალური კავშირი მიზანსა და მისი მიღწევის საშუალებას შორის. აღსანიშნავია, რომ გამოსადეგობის ნაწილში კანონმდებელს ზოგადად არ მოეთხოვება ყველაზე ოპტიმალური ღონისძიება აარჩიოს ლეგიტიმური მიზნის მისაღწევად (7, 183). ასევე აუცილებელი არ არის, რომ დასახული მიზანი ცალკეულ შემთხვევაში ფაქტობრივად რეალიზდება თუ არა. საკმარისია, რომ შერჩეული საკანონმდებლო ღონისძიება სულ მცირე აბსტრაქტულ შესაძლებლობას მაინც ქმნიდეს დასახული მიზნის მისაღწევად (26, 373).

შესაბამისად, თუ გამოყენებული საკანონმდებლო საშუალებით ვერ იქნა დასახული მიზანი პრაქტიკულად მიღწეული, ეს იმთავითვე არ ნიშნავს გამოყენებული საშუალების არაკონსტიტუციურობას. გერმანიის ფედერალური საკონსტიტუციო სასამართლოს პრაქტიკიდან იკვეთება, რომ გამოსადეგობის ნაწილში კანონმდებელს გააჩნია მიხედულობის ფართო ასპარეზი. გამოსაყენებელი ღონისძიების ვარგისიანობა ფასდება *ex ante* კონსტიტუციური უფლების შემზღუდავი ნორმის მიღების პროცესში, ამიტომ ხშირად შეუძლებელია ზუსტი მიზეზობრივი ჯაჭვის განჭვრეტა კანონმდებლის მიერ. თუმცა აღნიშნული საკუთრივ ნორმის კონსტიტუციურობას ექვემდებარება ვერ დააყენებს. გამოყენებული ღონისძიება, მხოლოდ მაშინ ვერ დააკმაყოფილებს გამოსადეგობის კონსტიტუციურ სტანდარტს თუ იგი საფუძველშივე, ობიექტურად იქნება უვარგის საშუალებად მიჩნეული (27, 181).

გამომდინარე აქედან, თუ საშუალება მიზნის მიღწევას ართულებს ან შეუძლებელს ხდის იგი გამოუსადეგარი, შესაბამისად არაკონსტიტუციურია. გერმანული კონსტიტუციური მართლმსაჯულების პრაქტიკის თანახმად, გამოყენებული ღონისძიება მაშინაც არის გამოსადეგი და ვარგისი თუ მისით დასახული მიზნის მიღწევა არა სრულად, თუმცა ნაწილობრივ არის შესაძლებელი (26, 373). სამართლიანად უთითებენ ლიტერატურაში, რომ ასეთ დროს დამატებით უნდა გამოირიცხოს ისეთი ღონისძიების ფაქტობრივად არსებობა, რომელიც სრულად შეუწყობდა ხელს დასახული მიზნის მიღწევას.

2.3. აუცილებლობა

თანაზომიერების პრინციპის შემდეგ კომპონენტს წარმოადგენს აუცილებლობა. კანონმდებლის მიერ შერჩეული ღონისძიება მიზნის მიღწევის აუცილებელ საშუალებას უნდა წარმოადგენდეს. ამ თვალსაზრისით უნდა აღინიშნოს, რომ გამოყენებული ღონისძიება მხოლოდ მაშინ არის აუცილებელი თუ კანონმდებელს არ შეუძლია სხვა უფრო ნაკლებად მზლუდავი რეგულირება გამოიყენოს, რომელიც იმავე ეფექტურობით მიაღწევდა ლეგიტიმურ მიზანს. საქართველოს საკონსტიტუციო სასამართლოს პრაქტიკით „საშუალების აუცილებლობას ობიექტური გარემოებები იწვევს და მას სხვა ალტერნატივა არ გააჩნია. საშუალებისადმი ასეთი მიდგომა გამორიცხავს შეზღუდვის ხელოვნურობას. აუცილებლობით გამოწვეული შეზღუდვა აუცილებელი საშუალების გამოყენებით გამართლდება. მხოლოდ ასეთი შეზღუდვა შეიძლება პასუხობდეს პრაქტიკული გონიერების მოთხოვნებს და სუბიექტის მზაობას, უფლების შეზღუდვა მიიჩნიოს როგორც გარდაუვალი აუცილებლობა“ (18, 30).

შესაბამისდ, კონსტიტუციურ უფლებაში ჩარევის გზა უნდა იყოს შეძლებისდაგვარად ნაკლებად მზლუდავი (28, 316). იმის შემოწმებისას არის თუ არა არჩეული ღონისძიება რეალურად ყველაზე მსუბუქი, განსაკუთრებული ყურადღება უნდა მიექცეს ლეგიტიმური მიზნის განსაზღვრას, ვინაიდან შესაძლო ნაკლებად მკაცრი ალტერნატიული საშუალებების ძიება ყოველთვის უნდა განხორციელდეს დასახული ლეგიტიმური მიზნის მხედველობაში მიღებით (6, 196). თუ მიზანი ვიწროდ არის ფორმულირებული, ეს იწვევს მიზნისა და გამოსაყენებელი საშუალების მკვეთრ დაახლოებას, რაც ყოველთვის იწვევს აუცილებლობის პოზიტიურად შემოწმებას და ამით პროპორციულობის გამოკვლევას უაზროს ხდის (14, 186). ამასთან, პირიქით, თუ მიზანი ძალიან ფართოდ არის ჩამოყალიბებული, გამოსაყენებელი ღონისძიების აუცილებლობა ძნელად შეიძლება დადასტურდეს, რადგან ალტერნატიული საშუალებების რაოდენობა უმართავად დიდი ხდება და უფრო მსუბუქი ალტერნატიული საშუალების ვერგანსაზღვრის ალბათობა ფაქტობრივად ნულს უტოლდება.

იმ პირობით, რომ ყველაზე მსუბუქი საშუალებების მოთხოვნა მკაცრად არის გაგებული, აუცილებლობის გამოკვლევა წარმოადგენს თითქმის გადაულახავ ბარიერს კონსტიტუციურ უფლებებში ჩარევის დროს, მაშინაც კი, თუ მიზანი არ არის ძალიან ფართოდ ჩამოყალიბებული. ეს შეიძლება მისასაღმებელი იყოს ფუნდამენტური უფლებების მატარებელი ინდივიდის გადმოსახედიდან, რადგან მას შეუძლია თავიდან აიცილოს კონსტიტუციურ უფლებებში ჩარევა აუცილებლობის კრიტერიუმზე მითითებით, მაგრამ ძალზე საეჭვოა ხელისუფლების დანაწილების თვალსაზრისით. აღსანიშნავია, რომ თუ რამდენიმე ლეგიტიმური მიზნის მიღწევა უნდა მოხდეს ერთი საშუალებით, მისი აუცილებლობის უარყოფა შეიძლება მხოლოდ იმ შემთხვევებში, როდესაც არსებობს უფრო მსუბუქი ალტერნატიული საშუალება, რომელსაც შეუძლია მიაღწიოს ყველა მიზანს თანაბარი ეფექტურობით.

ყველაზე მსუბუქი საშუალების შერჩევა ხორციელდება ძირითადი უფლების მატარებელი ინდივიდის პერსპექტივიდან. ამასთან აუცილებლობის შემოწმება სულ უფრო რთული

ხდება თუ არ არის განსაზღვრული დაინტერესებული პირი ან პირთა ჯგუფი და რჩება რამდენიმე თანაბრად შესაფერისი საშუალება, რომელიც სხვადასხვა ადამიანს ან ადამიანთა ჯგუფს განსხვავებულად ამძიმებს (8, 620). უნდა აღინიშნოს, რომ აუცილებლობის ნაწილში კანონმდებელი მაინც სარგებლობს შეფასებისა და მიხედულების გარკვეული ასპარეზით. ამასთან ბუნებრივია იგი ვერ იქნება ისეთივე ფართო, როგორც ეს ლეგიტიმური მიზნის თუ გამოსადეგობის ნაწილშია დადგენილი. გერმანიის ფედერალური საკონსტიტუციო სასამართლოს პრაქტიკით შემოთავაზებული ალტერნატიული საშუალება ამჟამად და ერთმნიშვნელოვნად უნდა იყოს უფრო ნაკლებად მზღლდავი და ამასთან ლეგიტიმური მიზნის მისაღწევად იმავე ეფექტის მქონე შედეგობრივი თვალსაზრისით. ამ თვალსაზრისით უნდა ითქვას, რომ ღონისძიება ვერ დააკმაყოფილებს კონსტიტუციურ მოთხოვნებს თუ ის საფუძველშივე არ არის აუცილებელი.

2.4. თანაზომიერება ვიწრო გაგებით

თანაზომიერების პრინციპის ბოლო და ერთ-ერთ ყველაზე მნიშვნელოვან კრიტერიუმს წარმოადგენს პროპორციულობა ვიწრო გაგებით. ყველაზე მეტად აქ იკვეთება პრინციპი რომ „ბელურებს ზარბაზნიდან არ ესვრიან“. პროპორციულობა განისაზღვრება დამოკიდებულებით მიზანსა და საშუალებას შორის. კონკრეტულად მისაღწევი ლეგიტიმური მიზანი და ამ მიზნის მისაღწევად ადამიანის კონსტიტუციურ უფლებებსა და თავისუფლებებში ჩარევის სიმძიმე სათანადო კორელაციაში უნდა იმყოფებოდნენ (10, 716). შემოწმების ამ ეტაპზე ხდება კოლიდირებულ ინტერესთა ჰარმონიზაცია, მათი ადეკვატური დაბალანსება. საქართველოს საკონსტიტუციო სასამართლომ ერთ-ერთ საქმეზე დაადგინა, რომ „თანაზომიერების შეფასებისას გადაამწყვეტია მიზანსა და საშუალებას შორის პროპორციულობის საკითხის გარკვევა... ეს უზრუნველყოფს გონივრულ ბალანსს კერძო და საჯარო ინტერესებს შორის, როდესაც არც ერთი მათგანის დაცვა არ ხდება მეორის არაპროპორციულად შეზღუდვის ხარჯზე“ (21, 21). ცხადია, ვიწრო გაგებით პროპორციულობა ამ ნაწილში მოითხოვს სიკეთეთა შეფასებას და ურთიერთშეპირისპირებას.

გერმანულ იურიდიულ დოქტრინაში აღიარებულია, რომ ვიწრო გაგებით პროპორციულობის გამოკვლევა საშუალებებისა და მიზნების აბსტრაქტული შეფასებით, რომლებიც უნდა ეფუძნებოდეს „ნორმატიულ კატეგორიებს“ (8, 624). დაცული შესაბამისი სფეროდან გამომდინარე, რომელშიც ერევა არჩეული საშუალება, არსებობს ძირითადი უფლებების განსხვავებული დაცვა, ანუ არსებობს უფლებების სხვადასხვა ჯგუფი, რომლებიც დაცულია სხვადასხვა ხარისხით. მაშინ, როდესაც საშუალების აბსტრაქტული შეფასება ფოკუსირებულია იმაზე, თუ რომელ ძირითად უფლებაში ხდება ჩარევა, მიზნის შეფასება დამოკიდებულია იმაზე, თუ რისი დაცვა არის მიზნად დასახული, ვინაიდან კონსტიტუციური სიკეთის დაცვის მიზნით ჩარევას უფრო დიდი ღირებულება გააჩნია და, შესაბამისად, უფრო ადვილია ჩარევის გამართლება. მეორე ეტაპზე, არჩეული საშუალება კონკრეტულად უნდა შეფასდეს, კონსტიტუციურ უფლებაში ჩარევის

სიხშირის, ხანგრძლივობისა და ინტენსივობის გათვალისწინებით, ასევე ძირითადი უფლებების მფლობელთა ტიპისა და რაოდენობის გათვალისწინებით (26, 375). ბოლოს კი ხდება ფაქტობრივი განხილვა, რომელშიც შედარებულია სამუალებებისა და მიზნების აბსტრაქტული და კონკრეტული შეფასებები. გერმანიის ფედერალური საკონსტიტუციო სასამართლოს პრაქტიკით, ვიწრო გაგებით პროპორციულობის შეფასება გულისხმობს კოლიდირებულ ინტერესთა ურთიერთდაბალანსების პროცესს. ამასთან, რაც უფრო ინტენსიური ხასიათისაა კონსტიტუციურ უფლებებში ჩარევა მით უფრო მომეტებული საჯარო ინტერესი უნდა იკვეთებოდეს, რომ დაკმაყოფილდეს ვიწრო გაგებით პროპორციულობის ტესტი (29, 173). ვიწრო გაგებით პროპორციულობა განსაკუთრებით რელევანტურ როლს თამაშობს თავისუფლების უფლებებში ჩარევის დროს, თუმცა იგი ასევე აქტუალურია თანასწორობის უფლების შეზღუდვის შემოწმებისას.

3. თანაზომიერების პრინციპის კრიტიკა იურიდიულ დოქტრინაში

თანამედროვე მოდერნისტულ კონსტიტუციურ სამართლაში შეთანხმებულ მოცემულობას წარმოადგენს, რომ თანაზომიერების პრინციპი ემსახურება შესაბამისი კოლიზიის დაძლევის სხვადასხვა კონსტიტუციურ უფლებებს თუ კონსტიტუციურ უფლებასა და ლეგიტიმურ საჯარო ინტერესს შორის. ლიტერატურაში გავრცელებული ცალკეული მოსაზრებით, ის თავად არ აკონკრეტებს რაიმე შინაარსობრივ სტანდარტებს ძირითად უფლებებში ჩარევის შესახებ გადაწყვეტილების მისაღებად (2, 77). ამ არგუმენტაციაზე დაყრდნობით კონსტიტუციურ-სამართლებრივ დოქტრინაში უთითებენ თანაზომიერების, როგორც ფორმალურ პრინციპზე (2, 77). მისი შემადგენელი ყველა კომპონენტი წარმოადგენს ფორმალური არგუმენტაციის ნიმუშს, რომლებიც ემსახურებიან სამართლებრივად დაცული ინტერესების რელატიურ შეფასებას. ამდენად, მიუხედავად მისი უდავოდ დიდი მნიშვნელობისა, თანაზომიერების პრინციპი ნაწილობრივ გაკრიტიკებულია იურიდიულ ლიტერატურაში.

ჯერ კიდევ მე-20 საუკუნის 60-იანი წლებიდან უთითებდნენ თანაზომიერების პრინციპის უკონტროლო საზღვრებზე, რომელიც დატვირთულია მისი შემფასებლის სუბიექტური შეხედულებებით. კრიტიკის უმნიშვნელოვანესი ასპექტი მიემართება იმ გარემოებას, რომ რომ სასამართლო განხილვისას პროპორციულობის პრინციპის გამოყენებით, რაციონალურობა შეიძლება ეჭვქვეშ დადგეს და ფართოდ გაიხსნას კარიბჭე სუბიექტური თვითნებობისთვის (4, 278). უპირველეს ყოვლისა, აღნიშნულია, რომ არ არის დადგენილი თანაზომიერების პრინციპის თითოეული კომპონენტის შეფასების მკაფიო კრიტერიუმები. გარდა ამისა, არსებობს რისკი, რომ კონსტიტუციური უფლებები, როგორც ოპტიმიზაციის მოთხოვნა, საერთოდ გაქრეს აწონ-დაწონის პროცესში. ეს პრობლემა მწვავედება, როდესაც სასამართლოები განიხილავენ საკანონმდებლო ორგანოს აქტებს იმის დასადგენად, დაცულია თუ არა თანაზომიერების პრინციპი, ვინაიდან კანონმდებლისგან განსხვავებით, ისინი არ არიან დემოკრატიულად ლეგიტიმირებული ასეთი შეფასებების გასაკეთებლად (15, 461). მეორე მხრივ, ამ მოსაზრებიდან გამომდინარე, უპრობლემაა, თუ კანონმდებელი

ადმინისტრაციულ ორგანოებს ავალდებულებს დაიცვან თანაზომიერება და შემდგომში ადმინისტრაციული აქტები სასამართლოს მიერ ამ მხრივ შემოწმდეს (15, 461).

თანაზომიერების პრინციპის გამოყენების მომხრეები უთითებენ, რომ იგი სასამართლო გადაწყვეტილებების მიღების პროცესს უფრო რაციონალურს და ობიექტურს ხდის, რის გამოც ასევე იზრდება გადაწყვეტილებების აღქმადობა და ლეგიტიმაცია. გარდა ამისა, იმატებს სასამართლოს ეფექტურობა, რადგან პროპორციულობის პრინციპი შემოსაზღვრავს არგუმენტებს, რომლებიც სასამართლომ უნდა გაითვალისწინოს გადაწყვეტილების მიღებისას. ამ კონტექსტში თანაზომიერების პრინციპის მოწინააღმდეგეთა მხრიდან გაზიარებულია ის მოსაზრება, რომ ძირითადი უფლებების პრიმატი, რომელიც ამავე უფლებათა სხვადასხვა კატეგორიაში არის სტანდარტიზებული არ არის თავსებადი თანაზომიერების პრინციპის საფუძველზე დაბალანსების კონცეფციასთან. ამ მხრივ ასევე საინტერესოა ამერიკის შეერთებული შტატების პრაქტიკული გამოცდილება. კერძოდ, ამერიკის უზენაესი სასამართლო თანაზომიერების პრინციპის გამოყენებას კრიტიკულად უყურებს ძირითადი უფლებების ეფექტური დაცვის გადმოსახედიდან გამომდინარე (13, 21).

ამერიკის შეერთებულ შტატებში კონსტიტუციური უფლებები აბსოლუტურად არის განსაზღვრული. ისინი შემოიფარგლება იმით, რომ გარკვეული ქმედებები არც კი შედის შესაბამისი კონსტიტუციური უფლებით დაცული სფეროს ფარგლებში. კრიტიკულად არის დანახული კონსტიტუციური უფლებების მოქმედების შემოსაზღვრა თანაზომიერი ჩარევის საფუძველზე, ვინაიდან აღნიშნულით ხდება ზემოხსენებულ უფლებათა რელატივიზაცია. კრიტიკის სხვა პუნქტი მიემართება იმ გარემოებას, რომ თანაზომიერების პრინციპი დანახულია არა როგორც სამართლებრივი, არამედ მორალური კატეგორია, თუმცა, ამის მიუხედავად, იქმნება შთაბეჭდილება, რომ თანაზომიერების პრინციპიდან გამომდინარე შეფასებები თავისუფალია მორალური მოსაზრებებისგან. დასკვნა, რომლის მიხედვითაც პროპორციულობის პრინციპის გამოყენებისას გათვალისწინებულია მორალური მოსაზრებები, გასაზიარებელია. თუმცა, ეს გარემოება არავითარ შემთხვევაში არ არის მხოლოდ მორალური კატეგორიით დატვირთული, რადგან პროპორციულობის ტესტი ნათლად აჩვენებს, რა შემთხვევებშია ეს მოსაზრებები არსებითი სამართლებრივი შეფასებისთვის. შესაბამისად, მორალური კატეგორია, როგორც ნებისმიერი სამართლებრივი მოწესრიგების ეთიკური მინიმუმი ნაწილობრივ გასათვალისწინებელია (5, 170-172).

დასკვნა

დასკვნის სახით შეიძლება ითქვას, რომ თანაზომიერების პრინციპი და მის კონსტიტუციურ რანგში აყვანა უმნიშვნელოვანეს როლს ასრულებს სახელისუფლებო საქმიანობის პროცესში, რომ არ მოხდეს ადამიანის უფლებებსა და თავისუფლებებში გაუმართლებელი ჩარევა. ამ თვალსაზრისით, თანაზომიერების ტესტი განიხილება, როგორც ყოველგვარი სახელმწიფოებრივი მოქმედების რაციონალურობის კონტროლი და არა ამ საქმიანობაში პოლიტიკური ჩარევის საშუალება. იგი წარმოადგენს ეფექტურ საშუალებას კონსტიტუციური უფლებების დაცვის უზრუნველსაყოფად. ამასთან ისიც

ცხადია, რომ თანაზომიერების პრინციპის სტრუქტურა, მისი ცალკეული კომპონენტები, უფრო მეტად საჭიროებს შინაარსობრივი თვალსაზრისით დახვეწას და ამ მხრივ არსებული დოქტრინალური წინააღმდეგობის დაძლევას. თუმცა, ცალკე აღებული ეს პრობლემა ვერ იქნება იმის საფუძველი, რომ სამართლებრივი სახელმწიფოს ამ უმნიშვნელოვანეს მონაპოვარზე უარი ითქვას. ამ თვალსაზრისით, სასურველია, რომ მომავალში კიდევ უფრო მეტად გაგრძელდეს დოქტრინალური და პრაქტიკული დისკუსიები თანაზომიერების პრინციპის პრობლემურ საკითხებთან დაკავშირებით. თავის მხრივ, სტატიას მისი ფორმატიდან გამომდინარე, არ აქვს და ვერც ექნება პრეტენზია ყველა პრობლემური ასპექტი სრულყოფილად მოიცვას, თუმცა იგი ერთგვარ ბიძგს მისცემს იურიდიულ საზოგადოებას, მომავალში საკითხით კიდევ უფრო მეტად დაინტერესებისთვის.

გამოყენებული ლიტერატურა

1. ერემაძე ე. 2023. ინტერესთა დაბალანსება დემოკრატიულ საზოგადოებაში. თბილისი: (GIZ) გერმანიის საერთაშორისო თანამშრომლობის ორგანიზაცია.
2. Hirschberg L. 1981. Grundsatz der Verhältnismäßigkeit. Göttingen: Schwartz.
3. Hufen F. 2011. Staatsrecht II, 3. Auflage. München: C.H.Beck.
4. Jestaedt M., Lepsius O. 2015. Verhältnismäßigkeit: zur Tragfähigkeit eines verfassungsrechtlichen Schlüsselkonzepts. Tübingen: Mohr Siebeck.
5. Klatt M., Meister M. Verhältnismäßigkeit als universalles Verfassungsprinzip. 2012 Globalisierung des Verhältnismäßigkeitgrundsatzes, Zeitschrift: *Der Staat* Vol. 51. No.2.
6. Logemann A. 2004. Grenzen der Menschenrechte in demokratischen Gesellschaft. Baden-Baden: Nomos.
7. Manssen G. 2012. Staatsrecht II. 9. Auflage. München, Beck.
8. Michael L., Morlok M. 2012. Grundrechte, 3. Auflage. Berlin: Nomos.
9. Naas S. 2003. Die Entstehung des Preußischen Polizeiverwaltungsgesetzes von 1931. Tübingen: Mohr Siebeck.
10. Öhlinger T., Eberhard H. 2019. Verfassungsrecht. Berlin: Facultas.
11. Pieroth B., Schlink B. 2011. Grundrechte. 27 Auflage. München: C.F Müller.
12. Remmert B. 1995. Verfassungs- und verwaltungsrechtsgeschichtliche Grundlagen des Übermaßverbotes. Heidelberg: Müller. Jur.Verl.
13. Saurer. J. 2012 Globalisierung des Verhältnismäßigkeitgrundsatzes, Zeitschrift: *Der Staat* Vol. 51. No.1.
14. Schmalz D. 2001. Grundrechte. Baden-Baden: Nomos.
15. Schlink B. 1976. Abwägung im Verfassungsrecht. Berlin: Duncker und Humblot.

სასამართლოს გადაწყვეტილებები

16. საქართველოს საკონსტიტუციო სასამართლოს 2022 წლის 21 აპრილის N3/1/1239,1642,1674 გადაწყვეტილება საქმეზე - ბოლნისის რაიონული სასამართლოს კონსტიტუციური წარდგინებები საქართველოს სისხლის სამართლის კოდექსის 262-ე მუხლის პირველი ნაწილის იმ ნორმატიული შინაარსის კონსტიტუციურობის თაობაზე, რომელიც ითვალისწინებს სასჯელის სახით თავისუფლების აღკვეთის გამოყენების შესაძლებლობას, ნარკოტიკული საშუალება - გამომშრალი მარიხუანის (6,4 გრამის, 6,7 გრამის და 9,68 გრამის ოდენობით), პირადი მოხმარების მიზნით, საქართველოში უკანონოდ შემოტანის გამო.
17. საქართველოს საკონსტიტუციო სასამართლოს 2016 წლის 15 დეკემბრის N1/3/393,397 გადაწყვეტილება საქმეზე - „ვახტანგ მასურაშვილი და ონისე მეზონია საქართველოს პარლამენტის წინააღმდეგ“.

18. საქართველოს საკონსტიტუციო სასამართლოს 2008 წლის 19 დეკემბრის N1/2/411 გადაწყვეტილება საქმეზე - „შპს „რუსენერგოსერვისი“, შპს „პატარა კახი“, სს „გორგოტა“, გივი აბლაკის ინდივიდუალური საწარმო „ფერმერი“ და შპს „ენერგია“ საქართველოს პარლამენტისა და საქართველოს ენერგეტიკის სამინისტროს წინააღმდეგ“.
19. საქართველოს საკონსტიტუციო სასამართლოს 2009 წლის 27 აგვისტოს N1/2/434 გადაწყვეტილება საქმეზე - „საქართველოს სახალხო დამცველი საქართველოს პარლამენტის წინააღმდეგ“.
20. საქართველოს საკონსტიტუციო სასამართლოს 2015 წლის 24 ოქტომბრის N1/4/592 გადაწყვეტილება საქმეზე - „საქართველოს მოქალაქე ბექა წიქარიშვილი საქართველოს პარლამენტის წინააღმდეგ“.
21. საქართველოს საკონსტიტუციო სასამართლოს 2007 წლის 2 ივლისის №1/2/384 გადაწყვეტილება საქმეზე - „საქართველოს მოქალაქეები - დავით ჯიმშელიშვილი, ტარიელ გვეტაძე და ნელი დალალიშვილი საქართველოს პარლამენტის წინააღმდეგ“.
22. BVerfGE 23, 127.
23. BVerfGE 77, 84.
24. BVerfG NVwZ 2010, 1212.
25. BVerfGE 115, 276.
26. BVerfGE 100, 313.
27. BVerfGE 16, 147.
28. BVerfGE 30, 292.
29. BVerfGE 67, 157.

Theoretical and practical aspects of the principle of proportionality (according to Georgian and German law)

Giorgi Khazalia

University of Grigol Robakidze, PhD Student
giorgi.khazalia20@gruni.edu.ge

Abstract. The principle of proportionality brings governmental activities into a strict constitutional and legal framework and thereby contributes to the adequate balancing of basic human rights and public legitimate goals set by the state. In the current edition of the Constitution of Georgia, specifically, in paragraph 3 of Article 34, it is explicitly stated that the limitation of the basic human rights must correspond to the importance of the legitimate goal that it serves to achieve. The dogmatics and practice of the principle of proportionality have been developed in German law since the 50s of the 20th century and spread throughout the continental European legal system. In the present situation, the constitutional courts consider the principle of proportionality as a universal constitutional principle and evaluate the justification for limiting the basic rights based on the established practice. However, there is no unambiguous and doctrinal discussion-free approach to the individual components of the principle of proportionality, especially where the line is drawn between the scope of the legislative view and the constitutional requirement of proportionality. The principle of proportionality and its proper articulation in practice represents a crucial achievement, although it is necessary to adequately understand its dogmatic nature in order to avoid separate theoretical or practical objections regarding this issue.

Key words: the principle of proportionality, legitimate purpose, utility, necessity, proportionality in the narrow senses